

OBZORNIK

PESNIKOV JUBILEJ

V besnem, oglušujočem hrupu današnjih dni je *pesem*, čista, lirski pesem skorajda zanemela in malone popolnoma umrla. Le malo jih je, ki še prižigajo tajne plamene svojih duš in ki spletajo zvonke in trpke melodije svojih src, da zvone v naše neromantične, trezne in hladne dni kakor neopažene, daljne in tuje. Vse kaže, da pesnik ni več izbranec, ne več prerok človeštvu, ki je vse napore svojega duha in srca osredotočilo v vnanji svet in ki se v krčevitih blaznih prizadevanjih peha za nove oblike svojega življenja. Le redki so danes, ki bi še verovali v Homerja in Sofokleja, Shakespearea in Danteja s tako vero, kakor verujejo — recimo — v Marxa in Lenina ali pa v Mussolinija in Hooverja. Podoba je, da je poedinec v trdi in nečloveški borbi za delo in kruh, za življenje, za svoj goli obstoj pozabil na notranji svet, ki ga nosi v sebi, na svet čuvstva in lepote, ter da se mu tem bolj odtuja, čim bolj izginja in se potaplja njegova osebnost v sivi gmoti brezimne množice, v kolektivu. Pa vse to je samo videz. Pesem je nesmrtna. Zakaj tudi iz te sive, brezlike gmote se še danes kljub vsemu oglašajo šumi in zvoki, trdi, neubrani in sirovi morda, kriki groze in protesta, srda in borbe, ljubezni in sovraštva, vizije bodočnosti in preklinjanja preteklosti, ki vsi nosijo v sebi že kali *nove pesmi*, izpovedujoče človeka in človeštvo, sebe in celoto, „dušo kolektiva“ — kakor je bilo to od vsega začetka v vseh časih. Kajti kakor ne more nikdar biti kolektiva brez poedincev, tako je zmerom le eden tisti, ki sta mu dana beseda in glas, da ž njima razkriva in izpoveduje tajno življenje in osnove človečnosti, pa najsi so dejanski vodniki in glasniki človeštva v posameznih dobah še tako usmerjeni v tostranski svet.

Eden tistih redkih pri nas, ki je vsem vihram in pretresom dobe na kljub ostal z neko vztrajno, naravnost trmasto doslednostjo zvest sebi, zvest svoji prvi melodiji ter se ni dal premotiti od zmed in zablod časa, je *Alojz Gradnik*, poet Brd in Istre, Erosa in človeka, ki je dne 3. avgusta 1932. dopolnil svoje petdeseto leto. Res je tudi on tu pa tam posegel v jadri tok stvari, v viharne prepir in razpor dneva s svojo politično, svojo polemično pesmijo, pa to je pri Gradniku poezija druge, nižje, podrejene vrste. V njegovih najboljših, najtrajnejših stvareh v vseh njegovih treh pesniških zbirkah od „Padajočih zvezd“ preko „Poti bolesti“ do „De profundis“, ki jih je vse izdal že v svoji zreli moški dobi, pa tudi v tistih njegovih prepesnitvah, v katerih je dal samega sebe vsega, izraža njegova pridušena, s podtalno strastjo prežlahtnjena pesem trpko bolečino življenja, dvome in blodnje krvi in duha, hrepenenja in trpljenja človeka, posameznika . . . Lahko, da bi se komu v negloboki miselnosti današnjih dni spričo ogromnosti vseobčega trpljenja in stiske zdelo izpovedovanje svoje osebne bolečine — malenkostno, nesodobno, reakcionarno. Pa to je zmota. Zakaj kakor je Gradniku strogo uklenjena, romansko disciplinirana oblika njegovih pesmi nujna in neoddeljiva od njegove narave, da je nikoli ne ruši in ne eksperimentira ž njo, tako je njemu kot čistokrvnemu liriku izpoved njegove osebne, njegove moške bolečine najnujnejši, najprimernejši izraz. In menda je zadnji in najgloblji smisel človeka na zemlji vendarle, da zvesto in pobožno sledi zakonom svoje narave. — Gradnik je kljub vsemu ohranil v sebi živo in bodro ljubezen do besede svojega rodu, v kateri mu je bilo dano

izpovedati se, ohranil v sebi na rovaš vsem današnjim razvratnostim kult strogo discipliniranega ritma in ni dal umreti svoji veri, da radost in bolečina pesnikova ni samó radost in bolečina posameznikova. Zato so njegove kitice, kolikor je zajel v njih samega sebe v vsej svoji pristni in globoki človečnosti, dragocena in trajna oploditev te zemlje in tega človeka na nji.

Pesniku Brd in Istre, Erosa in človeka ob njegovi petdesetletnici topel in prisrčen pozdrav!

Fran Albrecht.

OB SMRTI PETRA PAJKA

Po večmesečnem trpljenju je 18. avgusta minulega meseca umrl v ljubljanski bolnici štiriindvajsetletni slavist, sotrudnik Ljubljanskega Zvona, esejist in kritik Peter Pajk. Smrt je nasilno zaključila nekaj še nezaključenega, pretrgala življenje sredi rasti, uničila duha sredi preplodnega dela in snovanj. V Petru Pajku se je na poseben način združeval globok in prodoren duh, izredna duševna zrelost, miselna širina in bogastvo z izmučenim, od neprestanega trpljenja, bolečin in razkroja onemoglim telesom. Nepremostljivi prepad med telesom in duhom, med idejnimi spoznanji in telesnimi močmi, med krepko voljo in telesno oslabeleostjo mu je povzročal vsak dan več duševnih muk in zdvajanj. Zavest, da mu ostane nedosegljivo marsikaj, kar nudi življenje lepega in dobrega, da bo moral izgoreti sam v sebi v neizpoljenih upih in željah, da mu bo za vselej zaprto veliko, zdravo življenje, ga je polagoma, a dosledno vedla do tragičnega razkola. Čim bolj je tedaj miselno prodiral v nove svetove umetniških in idejnih stvaritev, čim bolj je odkrival pretajne vire človeškega bitja in njegove usode, čim bolj je spoznaval etične vrednote dograjene osebnosti, čim bolj je ljubil svoje tako razklano življenje, tem bolj je usihal, tem bolj se je razkrajal, tem bolj je prebedeval nad samim seboj, nad boleznimi drgeti svoje etično skrajno prefinjene tenkočutnosti, ki je stremela po resnici, po najpopolnejši odkritosrčnosti do drugih in do samega sebe, po doslednosti v materijalnem in duhovnem. Še v zadnjih hipih pred smrtjo se je neprestano boril z vprašanji etičnega in neetičnega, se v mukah dotipaval do spoznanj, ki jih je odnesel s seboj.

V Petru Pajku se je na skladen način spajala topla čuvstvenost z mirno dograjeno moškostjo, izredna prijateljska odkritosrčnost z nesebično požrtvovalnostjo. Z umom je segal za zadnjimi smisli sveta in življenja, skoro z bolešno natančnostjo pretehtaval osnove lastne osebnosti, s čuvstvom dojemal globino umetniških veledel, se vživljal v snovanja preproste ljudske domišljije, v temotnost Hölderlinove lirične neutešenosti, se utapljal v lastne čuvstvene drgete, razbolelosti in obupe. Bil je izredno svobodoljuben, do dna človeški, brez predsodkov, globok in dosleden v vsakem dejanju, molčeč v trpljenju in grozah, ki so vedno strašneje zastirale jasnost njegove misli in čuvstva, samotni do obupa, a z vsem svojim bistvom priklenjen na svet, na to tako malo, brezmejno ljubljeno slovensko zemljo.

Kot potomec dveh kulturno in literarno izredno pomembnih slovenskih rodbin — Levcev in Pajkov — je bil pravi dedič njih duševnih zakladov in je v sebi združeval obe rodbinski značilnosti: idejno, filozofsko usmerjenost Pajkov in stvarno, literarno snovno doganjivost Levcev. Iz te globoke zakoreninjenosti je črpal smisel za filozofska razglabljanja, za abstraktna razmišljanja, za estetične in umetniške probleme. O tem pričajo njegovi eseji v lanski „Modri

ptici“ („O izvirnosti“, „Misel in čuvstvo“, „Simbol in alegorija“), potrjujejo premnogi prevodi iz Goetheja (Eckermann), iz Nietzscheja, Schopenhauerja („O sodbi, kritiki, odobravanju in slavi“ v „Modri ptici“ 1930/1931) in iz drugih evropskih mislecev v „Kulturnem pregledu“ „Jutra“, ki so izšli anonimno; govori še esej „Knjiga o kritiki“ v LZ (1931), dokazujejo beležke v „Zapiskih“ revije „Modre ptice“ in izredno mnogo misli in zapiskov v njegovi zapuščini. Obenem pa je bil Pajk globok poznavalec slovenske literarne preteklosti, nemoren raziskovalec najintimnejših znakov slovenskega mitoškega sveta (esej in obenem kritika dr. J. Kelemine „Bajk in pripovedk slovenskega ljudstva“ v LZ 1931), kjer se je potapljal v kaotična snovanja praosnov našega duha. Bil je pa tudi poznavalec tujine in njenih stvaritev (glej esej „Misli o Goetheju“ v MP 1932, prevode Hölderlinovih pesmi v MP 1929, članek „Selma Lagerlöf“ v MP 1931), vešč literarni kritik z zrelim, jasnim, nepristranskim, vsestransko sodobnim in podprtim mnenjem, o čemer pričajo njegove ocene: XI. zv. Ivana Cankarja zbranih spisov, Levstikovih pripovednih spisov v Slodnjakovi izdaji v danski „Modri ptici“, temeljita ocena Pirjevčeve in Glonarjeve izdaje „Prešernovega zbranega dela“ v LZ 1929, ocena Razprav, važna kritika Pirjevčevih Levstikovih pisem v LZ 1931 in še nekatere manjše ocene. Osrednje Pajkovo življenjsko delo pa je bil Prešeren, ki ga je globoko doumeval, podrobno spoznaval in se neprestano potapljal vanj. Zbirka kratkih misli o Prešernu v LZ („O Prešernu, 1931) pomeni brez dvoma prvo sintetično pojmovanje tega velikega slovenskega genija in prvi korak k novemu, neprimerno globljemu in bolj organskemu pojmovanju njegovega pesniškega dela. Trajna škoda je, da je smrt onemogočila izdajo njegove knjige o Prešernu. Kako osnoven pesniški problem je bil za Pajka Prešeren, dokazujejo neštivilne omembe in opombe v drugih njegovih esejih, prav posebno pač njegovo poslednje delo, razprava „Ungerna-Sternberga novela ‚Die Zerissenen‘ in Prešeren“ v letošnjem LZ in še za prešernoslovca neizmerno važna Pajkova literarno-zgodovinska ostalina. Mimo te plodne literarno-zgodovinske usmerjenosti pa je Pajku neprestano lebdel pred očmi načrt o sodobno pisani, globoki in vsestransko pomembni knjigi o treh temeljnih možeh slovenskega življenja: o Prešernu, Levstiku in Cankarju. Ta načrt, ki naj bi ga uresničila najprej knjiga o Prešernu v „Slovenskih poteh“, je odnesel s seboj v grob. — Pajk pa se je v enem ostro ločil od premnogh sodobnih pisateljev — po jeziku in stilu. Njegov jezik je dognan, pravilno zvoneč, jasen, stvaren, mojstrsko miren in predmeten, poln pristno slovenske svojstvenosti, enovit, umirjen, notranje dograjen in poln. Prav v svojem stilu kaže Pajk, kako globoko je zrasel iz preteklosti in kako prefinjeno je pojmoval vsebino sodobnega hotenja.

S smrtjo Petra Pajka je izgubil mladi literarni rod svojega tovariša, slovenska literatura pa morda svojega velikega esteta in globoko nadarjenega čuvarja preteklosti.

Anton Ocvirk.

KNJIŽEVNA POROČILA

Ivan Pregelj: Ženske povesti. Od Kranja do Brezij. Izbrani spisi VII. V Ljubljani 1932. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 226.